
TÜRKİYE VE DÜNYADA
MAKRO İKTİSAT
Editör: Doç.Dr. Şahin Karabulut
yaz
yayınları

Türkiye ve Dünyada Makro İktisat

Editör

Doç.Dr. Şahin Karabulut

yaz yayınları

2025

yaz
yayınları

Türkiye ve Dünyada Makro İktisat

Editör: Doç.Dr. Şahin Karabulut

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-8678-97-0

Aralık 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Kalkınma Planlarının Makro İktisadi Değerlendirilmesi: Sürdürülebilirlik ve İklim Politikalarının Dönüşümü 1
Elif KÖKSOY, Ebru Z. BOYACIOĞLU

Avrupa Para Sistemi (APS) Bağlamında Türkiye'de Enflasyon Sürecinin Değerlendirilmesi.....24
Adnan SOYSAL, Filiz ELMAS SARAÇ

Do Women's Political Rights Matter for Female Labor Force Participation? The Case of Türkiye.....48
Yüksel OKŞAK, Cüneyt KOYUNCU

Türkiye Ekonomisinde Dışa Açıklık ve Karbon Salınımı İlişkisinin ARDL Analizi 79
Halit Levent ORMAN

Robotik Otomasyon Sistemlerinin Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri.....94
Erdem BAĞCI

Kirlilik Sığınağı mı Kirlilik Hâlesi mi? Doğrudan Yabancı Yatırımların Çevresel Etkileri Üzerine Bulgular.....119
Ali ALTINER, Beyzanur ÜNLÜ

Sanayi Üretim ve Ciro Endekslerinin 2021-2025 Dönemindeki Gelişimi.....138
Fikret KARTAL

Türkiye'de Sanayi, Tarım ve Ekonomik Büyümenin Karbon Emisyonu Üzerindeki Etkisi.....156
Hakan ATEŞ, Ali ŞEN

Ekonomik Büyüme ve Küreselleşmenin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği (1991-2021)...174
Vahit ÇAMUR, Oğuzhan SUNGUR

Mark-Up Fiyatlama ve Enflasyon İlişkisi.....204
Levent ŞAHİN, Dilek KUTLUAY ŞAHİN

Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk.....218
Levent ŞAHİN, Dilek KUTLUAY ŞAHİN

Does Environmental Degradation and Economic Growth Shackle Life Expectancy in The United Kingdom? An Econometric Approach.....232
Tuncer GÖVDELİ, Tuba DİREKCİ

Türkiye'de Büyüme, Finansal Gelişme, Dışa Açıklık ve Kamu Harcamaları Arasındaki Uzun Dönemli Denge: 1990–2024 Dönemi İçin Ampirik Bir İnceleme 248
Levent KAYA

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

KALKINMA PLANLARININ MAKRO İKTİSADİ DEĞERLENDİRİLMESİ: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE İKLİM POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜMÜ

Elif KÖKSOY[1]

Ebru Z. BOYACIOĞLU[2]

1. GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılın en kritik küresel sorunlarından biri hâline gelen iklim değişikliği, tüm ülkeleri ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla etkileyen çok yönlü bir kriz niteliği taşımaktadır. Doğal kaynakların aşırı kullanımı, hızlı nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve arazi tahribatı gibi etkenler çevresel bozulmayı hızlandırmakta; bu durum, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı güçleştirmektedir. Çevresel risklerin giderek artması, ülkeleri iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilirlik alanlarında daha kapsamlı politika ve kurumsal düzenlemeler geliştirmeye zorlamaktadır. Nitekim çevre teknolojilerine yönelim, doğal kaynakların korunması ve düşük karbonlu büyüme hedefleri günümüzde ulusal kalkınma stratejilerinin temel bileşenleri hâline gelmiştir.

Bu çalışma, Türkiye'de uygulamaya konulan kalkınma planlarında sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği temalarının nasıl ele alındığını incelemekte; çevre ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının devletin uzun vadeli kalkınma

[1] İktisat Bilim Uzmanı, Trakya Üniversitesi İktisat ABD, ORCID: 0009-0007-9679-5782.

[2] Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, ORCID: 0000-0002-5514-340X.

hedefleriyle ne ölçüde bütünleştiğini analiz etmektedir. Bu doğrultuda kalkınma planlarında sürdürülebilirlik, çevre ve iklim değişikliğine ilişkin temaların kapsamı ve ağırlığı değerlendirilmiştir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sürdürülebilirlik, Latince kökenli "sustinere" sözcüğünden gelmekte, devamlı olma, süreklilik arz etme anlamlarını taşımaktadır (Özkan, 2017: 5). Sürdürülebilirlik anlayışı, bugün alınacak olan kararların gelecek nesillerin yaşamlarını idame ettirmesi veya iyileştirme olanaklarına zarar vermeme düşüncesine dayalıdır. Bu bağlamda söz konusu düşünce yaşam için gereken doğal kaynaklar ile ekonomik sistemlerin entegresi ve kaynakların etkin şekilde yönetilmesini ifade etmektedir. Burada temel amaç, insanların yaşamları için gereken kaynakların korunması ve geliştirilmesi, buna bağlı olarak gelecek nesillerin daha iyi veya eşdeğer düzeyde yaşayabilmesinin sağlanmasıdır (Anand ve Sen, 2000: 2032).

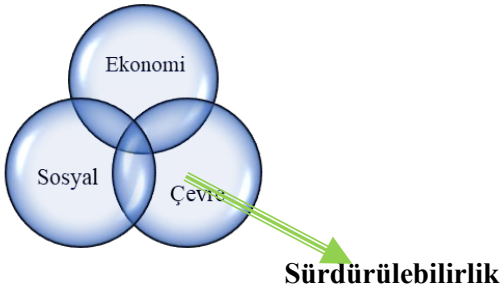
Modern anlamda sürdürülebilirlik kavramının kaynak ekonomisinde kullanımı 1713'te Carl Von Carlowits tarafından sürdürülebilir verimden türetilerek "*doğaya karşı olmadan doğa ile birlikte hareket"* ifadesi ile gerçekleşmiştir (Brander, 2007:2). Dayanağını "sürdürülebilir kalkınma" olarak nitelendirilen çevre ideolojisi 1970'li yıllardan itibaren kalkınma ile ilişkilendirilmiş, toplum, çevre ve ekonomi arasındaki dengenin yeni bir ifadesi olarak ortaya çıkmıştır (Çelik ve Sofracı, 2022: 4).

Çevresel sorunların giderek artması ile birlikte sürdürülebilir kalkınma kavramı da üzerinde tartışılan konular arasında yerini almıştır (Koçar Uzan, 2023: 2253). Ekonomik

büyüme öncelikleri ile çevre politikası arasındaki çelişkili ilişkiye yönelik ilk girişim Roma Kulübü tarafından yapılmıştır. Roma Kulübü'nün 1972'de yayınladığı "Büyümenin Sınırları" başlıklı raporunda uzun dönemli ekonomik büyümenin çevre kirliliği ve ekolojik sistemin dengelerinin bozulması ile sonuçlanacak etkilerinin olduğu ifade edilerek, yeni ekonomi anlayışına vurgu yapılmıştır. Raporda çevrenin korunması ve ekonomik büyüme öncelikleri doğrultusunda seçim yapılmasının gerektiği çarpıcı olarak belirtilmiştir (Dağdemir, 2015: 50). Roma Kulübü raporda çevresel sorunlara çözüm olması için sıfır büyümeyi önermiştir. Başlangıçta sıfır büyüme çözümü büyük tepki görerek ertelenmiş, 2008 küresel krizi ile yeniden gündem olsa da önemli bir ilerleme sağlanamamıştır (Kaya, 2017: 143).

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında hazırlanan "*Ortak Geleceğimiz*" adlı Brundtland Raporu ile Sürdürülebilir Kalkınma kavram genel kabul görür duruma gelmiş ve *"bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılayan kalkınma"* şeklinde ifade edilmiştir (Brundtland, 1987; Dale ve Newman, 2005: 352). Sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin bütün olarak ele alınması üzerine yoğunlaşmaktadır.

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Kaynak: Özmehmet, D. E. (2008). "Dünyada ve Türkiye sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları", *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,* 3(12), 1853-1876.

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ekonomistler tarafından yaşam standartlarını koruma ihtiyacı, sosyologlar tarafından sosyolojik bağlar ve toplumsal ilişkileri idame ettirme ihtiyacı, çevre bilimciler tarafından ise biyoçeşitlilik ve dayanıklılığa vurgu yapılarak ele alınmaktadır (Cole, 2020: 9527). Bu bakımdan sürdürülebilir kalkınmada ekonomik gelişme sağlanırken, bireysel ve toplumsal ihtiyaçların göz önünde bulundurulması ve çevreye zarar verilmemesi de önemlidir. İnsanlığın çevre sorunlarının doğayı ağır yıkıma uğratabileceğinin bilincinde olması ile sürdürülebilirlik alanındaki mücadelesi de başlamıştır. Çevre sorunları giderek büyümüş, iklim değişikliği ile birlikte dünya gündemindeki yerini almaya başlamıştır.

2.1. Sürdürülebilir Kalkınmada Çevresel Dönüşüm

İnsanoğlu varoluşundan itibaren refah düzeyini yükseltmek amacıyla çevreyi kullanmış, sürekli olarak çevreyi değiştirmiştir. Kaynakların kullanımı, çevrenin değiştirilmesi, insanlık ve diğer canlı türlerinin geleceğini tehdit edici boyutta doğal kaynakların tükenmesine, çevresel kirlenmelere ve bozulmalara neden olmuştur. Dolayısıyla insan refahının için çevre ve kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması bir zorunluluktur. Çevresel sürdürülebilirliğin öne çıktığı bu aşamada kaynakların yenileme hızını, kullanım düzeyini, kirleticilerin oranını, kaynakların kirleticilerin etkisinden kurtulma hızını göz önüne almak gerekmektedir. Ayrıca çevresel sürdürülebilirlik kapsamında insan sağlığı, biyoçeşitlilik, su, toprak ve hava kalitesi, diğer canlıların yaşamlarının korunması da yer almaktadır (Kaypak, 2011: 26).

Çevresel sürdürülebilirlik ile sürdürülebilir kalkınma birbirinden ayrılmaz kavramlardır. Doğadaki kıt kaynakların yüksek miktarlarda üretilmesi ve tüketimini açıklayan ekonomik sürdürülebilirlik kavramının aksine çevresel sürdürülebilirlik;

bireylerin yaşamlarını gelecek nesilleri de göz önüne alarak sürdürmek amacıyla yaşam desteği sağlayan çevrenin devamlılığını sağlamaya odaklanmaktadır (Olah vd., 2020: 2). Çevresel sürdürülebilirlik, günümüz ve gelecek nesillerin ihtiyaç duyacağı kaynakları ve hizmetleri karşılarken, ekosistemlere zarar vermemeye dikkat etmektedir (Murshed vd., 2021). Sürdürülebilir kalkınmanın gelecek nesillere ulaştırılmasında çevresel boyut en uygun araçtır.

2.2. Sürdürülebilirliğin Engeli: İklim Değişikliği

İklim değişikliği ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bakmaksızın her yerde etkisini göstermektedir. İnsanoğlu çevreyi ihtiyaçları doğrultusunda kullanmış ve bunun sonucunda karşılıklı olarak birbirinden etkilenmiştir. Bu bağlamda iklim değişikliğinin nedenleri doğal faktörler ve antropojenik (insan kaynaklı) faktörler olarak incelenmektedir (Koçar Uzan, 2023: 2255). İklim değişikliğinin en önemli olumsuz etkileri yoğun nüfustan dolayı kentlerde meydana gelmektedir (Aydoğdu, 2020: 47; Toprak Karaman vd., 2022: 226; Tuğaç, 2022). Ayrıca iklim değişikliğine gelecek nesillerin katkısı olmasa da gelecekte en fazla onların etkilenecek olması da adaletsizlik olarak görülmektedir. Bundan dolayı iklim değişikliğinin temel nedeni olarak kabul edilen sera gazı emisyonlarının azaltılması önem arz etmektedir (Nordgren, 2012: 565). Tüm bunlar göz önüne alındığında iklim değişikliği problemini sürdürülebilir kalkınmadan bağımsız düşünmek mümkün olmamaktadır.

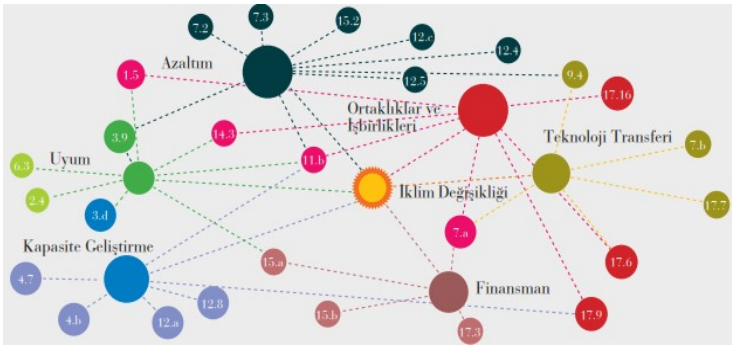
İklim değişikliğine zemin hazırlayan etkenlerden en önemlisi sera gazı salınımlarındaki artış olmaktadır (Alpaz, Saçlı ve Kıymaz, 2018: 92). Bu açıdan bakıldığında, ortaya çıkan tüm ekolojik sorunların büyük kaynağının, doğanın insanlığın sonsuz ihtiyaçlarını karşılamak için bilinçsizce kullanılması olduğu açıktır. Sera gazı emisyonlarının hemen durdurulması halinde dahi atmosferde var olan sera gazı

emisyonlarından dolayı yüzyıllarca sıcaklıkların yüksek kalacağı beklenmektedir. Bundan dolayı sıcaklık artışının sınırlandırılması için sera gazı emisyonlarının sürekli olarak yüksek oranda azaltılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Dereli, Boyacıoğlu ve Terzioğlu, 2019: 1230). Ulusal Okyanus ve Atmosfer Dairesi'nin (NOAA) 2021 Küresel İklim Raporu'ndaki verilere göre, 2013-2021 yılları arası en sıcak dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Dünya sıcaklığı genel olarak 1880 yılından itibaren ortalama olarak her on yılda 0.08 °C yükselmiş, son 40 yılda ise ısınma iki katından daha fazla artmıştır (NOAA, 2022).

Türkiye ise küresel iklim değişikliğine ilişkin sorumluluklarını Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı koordinasyonu kapsamında yerine getirmektedir. 7 Ekim 2021 tarihinde Paris Sözleşmesi'nin onaylanması ile birlikte 29 Ekim 2021 tarihli 85 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na "İklim Değişikliği" ifadesinin eklenmesine karar verilmiştir.

BM Genel Kurulu'nda 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınmada başarılı olabilmek için sosyal, ekonomik ve çevresel konularda yoksulluğu sonlandırmak, açlığı sonlandırmak, iklim değişikliğini düzeltmek, barış ve adaleti sağlamak gibi 17 küresel hedef ve 169 alt amaç belirlenmiştir. 6., 7., 11., 13., 14. ve 15. Hedefler doğrudan, diğerleri ise dolaylı olarak sürdürülebilir kalkınma ile ilgilidir.

Şekil 3. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile İklim Değişikliği Bağı

Kaynak: Arı, İ. (2018). İklim Değişikliği ve Kalkınma. İçinde İklim Değişikliği ve Kalkınma, 7, 16.

Şekil 3'te küresel iklim değişikliği ile mücadelede açlığın sonlandırılması, yoksullukla mücadele, temiz suya erişim, nitelikli sağlık ve eğitim hizmetleri, sürdürülebilir istihdam ve ekonomik büyüme, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, karada ve suda yaşamın korunması, sürdürülebilir üretim ve tüketim, sosyal sorunlara ve çevresel kaygılara göre kentlerin tasarlanması gibi konuları Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündeminde benimsendiği görülmektedir (Arı, 2018: 13). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri incelendiğinde büyük bir kısmının iklim değişikliğini kapsadığı ortadadır. Bu nedenle bu çalışmada sürdürülebilir bir kalkınma için iklim değişikliği sorunsalına odaklanılmıştır.

3. TÜRKİYE'DE KALKINMA PLANLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ AÇISINDAN ANALİZİ

Sürdürülebilir kalkınma konusu 21. yüzyılın başat sorunlarındadır. Çalışma, 2001 yılında başlayıp hala devam etmekte olan Türkiye'deki kalkınma planlarında sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği temalarına odaklanmıştır.

Kalkınma planlarında sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği politikaları ne kadar yer almaktadır, bu politikaların etkinliği nelerdir? Ne ölçüde planlamalar yapılmıştır? gibi sorulara cevap aranarak sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği konularının kalkınma planlarındaki önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

3.1. Yöntem

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizini kapsamaktadır. Nitel araştırma; görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi yöntemlerin kullanıldığı, olguların arkasındaki anlamları araştıran ve yorumlanıp anlamlandıran bir araştırma türüdür (Sak vd., 2021: 229). Doküman analizi sayesinde araştırmanın amacına yönelik farklı yöntem ve bakış açılarıyla ele alınan yazılı belgelerin içerikleri detaylıca ve sistemli bir şekilde incelenmektedir. Bu nedenle doküman temelli içerik analizi, kalkınma planlarındaki dönüşümün kavramsal izlerini ortaya koymak için uygun bir yöntemsel çerçeve sunmaktadır.

2001 yılından itibaren uygulanan kalkınma planlarına ilişkin toplam beş doküman belge tarama sistemine yüklenmiştir. Araştırmanın veri seti ile çalışmanın amacına yönelik kod sistemi oluşturulmuş, genel kodlar (temalar) ve alt kodlar belirlenmiştir. Kod matrisleri ve sözcük frekanslarına oluşturulmuş, frekans yoğunlukları belirlenmiş, incelenen kalkınma planlarının alt kod analizleri yapılmış ve tek vaka modelleri çıkartılmıştır. Kodlama sürecinde her bir belge paragraf düzeyinde taranmış, kod sıklıkları, kod–ortaya çıkış ilişkileri (co-occurrence) ve tematik yoğunluklar ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Nitel içerik analizinin bir parçası olarak, çalışmada incelenen planların yıllar itibarıyla yapısal özelliklerinin belirlenebilmesi için kelime uzunlukları hesaplanmıştır. Bu ön analiz, söylemsel yoğunluk ve metinsel kapsamın dönemsel

farklılıklar gösterip göstermediğini anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

3.2. Sınırlılık

Çalışmanın birincil veri kaynağı Türkiye'de uygulanmakta olan 5 Yıllık Kalkınma Planlarıdır. Çevre sorunları Türkiye'de 2000'li yıllardan sonra ön plana çıktığından dolayı incelemeye 2001 yılından itibaren geçerli olan 8., 9., 10., 11. ve 12. Beş Yıllık Kalkınma Planları dahil edilmiştir. Bu dönem; Türkiye'de iklim değişikliğine plan ve politikalarda yer verilmeye başladığı dönemi kapsamasından dolayı belirlenmiştir.

3.3. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde beş yıllık kalkınma planlarına ilişkin analiz ve bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'de Kalkınma Planlarına İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler

Kalkınma Planı	Yıllar	Sayfa Sayısı	İklim Değişikliği Politikaları	Çevre Politikaları
1.Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967	534	Yok	Yok
2.Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972	665	Yok	Yok
3.Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977	1077	Yok	**Var**
4.Beş Yıllık Kalkınma Planı	1979-1983	699	Yok	**Var**
5.Beş Yıllık Kalkınma Planı	1985-1989	224	Yok	**Var**
6.Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990-1995	377	Yok	**Var**
7.Beş Yıllık Kalkınma Planı	1996-2000	330	Yok	**Var**
8.Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005	252	**Var**	**Var**
9.Kalkınma Planı	2007-2013	101	**Var**	**Var**
10.Beş Yıllık Kalkınma Planı	2014-2018	212	**Var**	**Var**
11.Beş Yıllık Kalkınma Planı	2019-2023	198	**Var**	**Var**
12.Beş Yıllık Kalkınma Planı	2024-2028	253	**Var**	**Var**

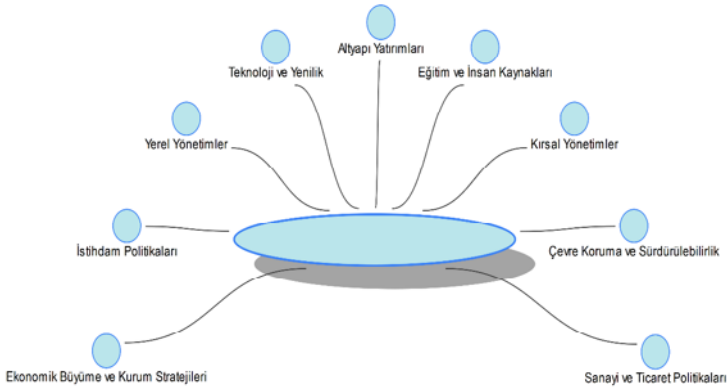
Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'de kalkınma planlarının dönemsel gelişimini ortaya koyan Tablo 2, çevre ve iklim değişikliği politikalarının planlama sistemine entegrasyonunda hem nicel hem nitel açıdan belirgin bir dönüşüm olduğunu göstermektedir. Tablo 2 verileri

nicel olarak değerlendirildiğinde, 1963–1977 döneminin planlarının oldukça kapsamlı (534–1077 sayfa) ve ayrıntılı olduğu, 1980 sonrası ise plan hacimlerinde belirgin bir daralma yaşandığı görülmektedir; bu eğilim, planlama anlayışının merkeziyetçi ve ayrıntıcı bir yapıdan daha stratejik, çerçeveleyici ve kısa metinlere yöneldiğini ortaya koymaktadır. Nitel açıdan incelendiğinde çevre politikalarının 1973'ten itibaren planlarda yer almasına rağmen iklim değişikliği politikalarının 2001 yılına kadar hiçbir planda bulunmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum, çevresel kaygıların ulusal politika gündemine iklim odaklı politikalardan daha erken girdiğini, iklim değişikliği konusunun ise Türkiye'nin uluslararası iklim rejimine uyum süreciyle birlikte geç fakat hızla kurumsallaştığını göstermektedir. 2001 sonrası tüm planlarda hem çevre hem iklim değişikliği politikalarının birlikte ve düzenli biçimde yer alması, sürdürülebilir kalkınma perspektifinin planlama belgelerine içselleştirildiğine işaret etmekte, ayrıca plan hacimlerindeki görece azalmaya rağmen bu tematik alanların stratejik öneminin arttığını ortaya koymaktadır. Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin kalkınma planlarında nicel hacimden bağımsız olarak içeriksel ve söylemsel bir dönüşüm yaşandığı; çevre ve iklim odaklı politikaların zaman içinde ikincil bir unsur olmaktan çıkarak kalkınma paradigmasının temel bileşenlerinden biri haline geldiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Şekil 4'de çalışma alanı kapsamında belirlenen temalar gösterilmiştir. Kalkınma planlarında öne çıkan dokuz tema ve alt başlıkları ile Türkiye'de kalkınma planlarında hangi konuların ne düzeyde ele alındığı Tablo 3'te analiz edilmiş ve durum değerlendirmesi yapılmıştır.

Şekil 4. Temalar Gösterimi

Isı haritası, belgelerde hangi kodların ne sıklıkta geçtiğini görselleştiren bir tablodur. Isı haritasındaki renk yoğunlukları, kodların belirli belgelerde ne kadar sık kullanıldığını göstermektedir. Renk skalası, ilgili kodun bir belgede ne kadar fazla geçtiğini ifade etmektedir; daha koyu renkler, yoğun kullanım alanlarını, daha açık renkler ise nispeten düşük frekansta kodlanmış alanları göstermektedir. Bu analiz, hangi belgede hangi konunun daha fazla işlendiğini belirlemek açısından önemlidir.

Tablo 3. Temaların Kod Matris Tarayıcısı (Isı Haritası)

Kod Sistemi	Sekizinci...	Dokuzuncu...	Onuncu...	On_Birinci...	On-İkinci...	TOPLAM
İstihdam Politikaları	85	81	100	186	227	679
Teknoloji ve Yenilik	156	114	220	297	284	1071
Yerel Yönetimler	91	103	187	68	83	532
Kırsal Yönetimler	86	90	289	77	52	594
Çevre Koruma ve Sürdürülebilirlik	101	82	187	260	413	1043
Eğitim ve İnsan Kaynakları	238	108	213	300	485	1344
Altyapı Yatırımları	201	104	223	251	319	1098
Sanayi ve Ticaret Politikaları	131	56	179	130	152	648
Ekonomik Büyüme ve Kurum Stratejileri	221	150	293	373	417	1454
TOPLAM	1310	888	1891	1942	2432	8463

Tablo 3'de kalkınma planlarında oluşturulan temalar kod matris tarayıcısı ısı haritasına göre belirlenmiştir. Kalkınma planlarında en çok yoğunlaşılan tema eğitim ve insan kaynakları

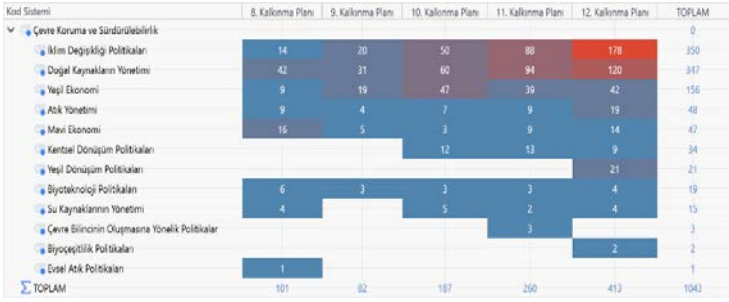
olmuştur. Çevre ve Sürdürebilirlik temasının en yoğunlaştığı plan on ikinci plan olmuştur. Küresel iklim değişikliği krizi nedeniyle çevre koruma ve sürdürülebilirlik konuları giderek daha fazla önem kazanmış ve 12. Kalkınma Planı'nda en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Tablo 4 . Çevre Koruma ve Sürdürebilirlik Temasına İlişkin Alt Kod İstatistiği

	Frekanslar	Yüzde
İklim Değişikliği Politikaları	350	33,56
Doğal Kaynakların Yönetimi	347	33,27
Yeşil Ekonomi	156	14,96
Atık Yönetimi	48	4,60
Mavi Ekonomi	47	4,51
Kentsel Dönüşüm Politikaları	34	3,26
Yeşil Dönüşüm Politikaları	21	2,01
Biyoteknoloji Politikaları	19	1,82
Su Kaynaklarının Yönetimi	15	1,44
Çevre Bilincinin Oluşmasına Yönelik Politikalar	3	0,29
Biyoçeşitlilik Politikaları	2	0,19
Evsel Atık Politikaları	1	0,10
TOPLAM	1043	100,00

Çevre Koruma ve Sürdürülebilirlik teması altında 12 alt kod oluşturulmuştur. Tablo 4'de Çevre Koruma ve Sürdürülebilirlik temasına ilişkin alt kod istatistiğine göre en yoğun kullanılan kod İklim Değişikliği Politikalarıdır. Bu durum çalışmanın amacıyla uyumlu ve beklenen bir sonuçtur. Çevre konuları 21.yy'ın temel sorunudur ve temel hedef çevresel duyarlılık geliştirmektir. COP 28'de de iklim değişikliği konusu temel sorun olarak ele alınmıştır. Tüm dünya bu konuya ağırlık gösterdiğinden sonucun böyle çıkması beklenen bir durumdur. Kalkınma planlarında da bu konuların ele alınması önemli ve uygundur. İklim değişikliği politikaları kodunu izleyen diğer kod doğal kaynakların yönetimidir. İklim değişikliğine karşı önlemler geliştirmek amacıyla fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji sağlayan doğal kaynakların kullanılması gerekmektedir. Buradan yola çıkarak doğal kaynak yönetimi kodunun yoğun olarak ele alınması kalkınma planlarında çevreye karşı bilincin oluştuğunun göstergesidir.

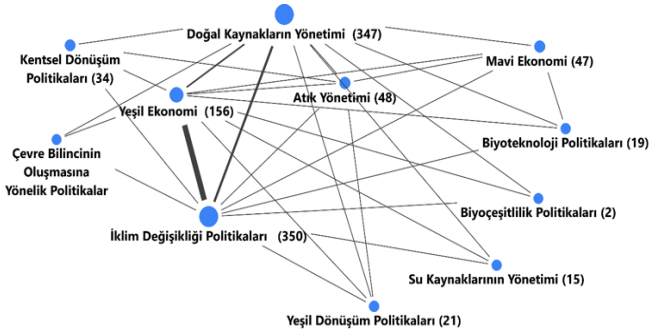
Tablo 5. Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	8. Kalkınma Planı	9. Kalkınma Planı	10. Kalkınma Planı	11. Kalkınma Planı	12. Kalkınma Planı	TOPLAM
Çevre Koruma ve Sürdürülebilirlik						0
İklim Değişikliği Politikaları	14	20	50	88	178	350
Doğal Kaynakların Yönetimi	42	31	60	94	120	347
Yeşil Ekonomi	9	19	47	39	42	156
Atık Yönetimi	9	4	7	9	19	48
Mavi Ekonomi	16	5	3	9	14	47
Kentsel Dönüşüm Politikaları			12	13	9	34
Yeşil Dönüşüm Politikaları					21	21
Biyoteknoloji Politikaları	6	3	3	3	4	19
Su Kaynaklarının Yönetimi	4		5	2	4	15
Çevre Bilincinin Oluşmasına Yönelik Politikalar				3		3
Biyoçeşitlilik Politikaları					2	2
Evsel Atık Politikaları	1					1
∑ TOPLAM	101	82	187	260	413	1043

Tablo 5'de verilen Kod Matris Tarayıcısı Isı haritası belgelerde hangi konuların ne sıklıkta geçtiğini görselleştiren bir tablodur. Çalışmada belirli kodların belirli belgelerde yoğunlaşması, tematik dağılımın homojen olmadığını ve belirli konuların belirli bağlamlarda daha fazla ele alındığını göstermektedir.

Kod matris tarayıcısı ısı haritasında, "İklim Değişikliği Politikaları" ve "Doğal Kaynakların Yönetimi" kodları belirli belgelerde yoğun olarak kodlanmıştır. Renk skalasına bakıldığında, "İklim Değişikliği Politikaları" ve "Doğal Kaynakların Yönetimi" konusunun 11. Kalkınma Planı ve 12. Kalkınma Planı'nda yoğun olarak işlendiği görülmektedir. Bu durum, çevresel sürdürülebilirlik ve doğal kaynakların yönetimine yönelik politikaların zaman içinde artan bir önem kazandığını ve kalkınma stratejileri bağlamında daha fazla yer bulduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, belirli temaların belirli belgelerde yoğunlaşması, politika yapıcıların ve ilgili kurumların önceliklendirdiği konular hakkında önemli bir gösterge sunmaktadır.

Şekil 5. Kod Haritası

Kod haritası görselinde yer alan çizgiler, kodlar arasındaki ilişkiyi ve birbirleriyle olan bağlantı düzeylerini temsil etmektedir. Çizgilerin kalınlığı, kodlar arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu, ince çizgiler ise daha zayıf bir bağ bulunduğunu göstermektedir. Kod haritasında "İklim Değişikliği Politikaları", "Yeşil Ekonomi" ve "Doğal Kaynakların Yönetimi" kodları arasında güçlü ilişkiler bulunmaktadır. Bu kodlar arasındaki bağlantıyı gösteren çizgilerin kalın olması, veride bu kavramların birlikte sıkça kodlandığını ve birbirleriyle yüksek korelasyona sahip olduğunu göstermektedir.

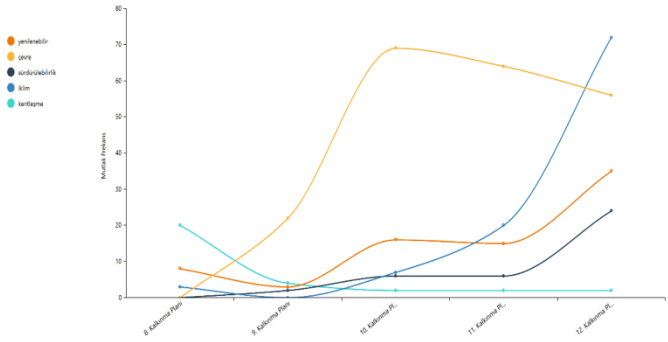
Şekil 6. Kod Bulutu

Kod bulutu görselinde “İklim Değişikliği Politikaları" ve "Doğal Kaynakların Yönetimi" kodları en büyük ve belirgin şekilde yer almaktadır. Bu durum, bu kodların analiz edilen veride en sık kullanılan temalar olduğunu göstermektedir. Daha küçük yazılan kodlar ise nispeten daha az kullanılan, ancak yine

de analize dahil edilen kavramları ifade etmektedir. Özellikle "İklim Değişikliği Politikaları" kodunun diğerlerine kıyasla çok daha büyük olması, çalışmada merkezi bir tema olarak ön plana çıktığını göstermektedir.

Şekil 7'de Türkiye'nin kalkınma planlarında yer alan belirli kelimelerin kullanım sıklığını gösteren kelime trend analizi yer almaktadır.

Şekil 7. Kelime Trend Analizi

Yatay eksen Kalkınma Planlarını (8., 9., 10., 11., 12. Kalkınma Planları) temsil ederken, dikey eksen "yenilenebilir, çevre, sürdürülebilirlik, iklim ve kentleşme" kelimelerinin metinlerdeki kullanım sıklığını (mutlak frekans) göstermektedir. Çizgiler ise kelimelerin kullanım trendlerini (sıklığını) ifade etmektedir. Kelime Trend Analizi; Türkiye'nin kalkınma politikalarında zaman içinde hangi konuların daha fazla önem kazandığını ve odaklanıldığını ortaya koymaktadır.

- "Yenilenebilir" kelimesi, 8. ve 9. Kalkınma Planı'nda daha az ifade edilirken, 10. ve 11. Planlarda artmaya başlamış, 12. Kalkınma Planı'nda belirgin bir artış göstermiştir. Bu artış, 2024-2028 yılları arasında yenilenebilir enerji ve kaynakların giderek daha fazla önem kazandığını göstermektedir. Bu durum, enerji

politikalarının ve kaynak yönetiminin sürdürülebilirlik hedeflerine doğru yöneldiğini işaret etmektedir.

- "Çevre" kelimesi, 8. Kalkınma Planından itibaren sürekli artan bir frekansta kullanılmıştır. Bu artış, 10. Kalkınma Planı'nda zirveye ulaşarak 2014-2018 yılları arasında çevre konusunun ön plana çıktığı şeklinde değerlendirilebilir.
- "Sürdürülebilirlik" kelimesi, tüm Kalkınma Planı'nda düşük bir frekansta kullanılırken, 12. Kalkınma Planında belirgin bir artış göstermiştir. Bu artış, sürdürülebilir kalkınma ilgili konuların son yıllarda dikkate alınarak politikalar geliştirilmeye başlandığını ve gündemde olduğunu belirtmektedir.
- "İklim" kelimesi, 8. ve 9. Kalkınma Planı'nda çok düşük bir frekansa sahipken, 10. Kalkınma Planı'ndan itibaren artış göstermiş, 12. Plan'da en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu artış, iklim değişikliğinin Türkiye'de 21. Yüzyılda giderek önem kazandığını ifade etmektedir.
- "Kentleşme" kelimesi, genel olarak düşük bir frekansta kullanılmakta ve belirgin bir artış göstermemektedir. Bu durum, kentleşme konusunun zaman içinde diğer konular kadar öne çıkmadığı ve Kalkınma Planlarında yüksek hassasiyette ele alınmadığı şeklinde değerlendirilebilir.

4. SONUÇ

Türkiye değişen küresel koşullara uyum sağlama çabasıyla, kalkınma hedeflerine paralel biçimde zaman içinde farklılaşan politika yaklaşımları uygulamıştır. 1963'ten bu yana sürdürülen planlı kalkınma modeli, ülkenin ekonomik, sosyal ve

çevresel yapısının oluşumunda belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu çalışma, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik konularının 2001 sonrası kalkınma planlarında nasıl ele alındığını incelemiş; yenilenebilir enerji, sürdürülebilir şehirleşme ve doğal kaynak yönetimi gibi alanların planlardaki öncelik düzeyini analiz etmiştir. Bu amaçla 8., 9., 10., 11. ve 12. Kalkınma Planları üzerinde nitel doküman analizi yapılmış ve planlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Bulgular, Türkiye'nin kalkınma planlarında uzun süre ekonomik büyüme ve sektörel kalkınma önceliklerinin baskın olduğunu; ancak 21. yüzyıl itibarıyla sürdürülebilirlik, çevresel yönetişim ve iklim değişikliğine uyum odaklı yeni bir planlama anlayışının benimsendiğini göstermektedir. Çevre temasının ilk kez 3. Kalkınma Planı'nda, iklim değişikliğinin ise 8. Kalkınma Planı'nda yer alması, bu dönüşümün aşamalı biçimde geliştiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 12. Kalkınma Planı ile sürdürülebilirlik hedefleri daha stratejik bir çerçevede ele alınmış; iklim değişikliği eğitimi, yeşil dönüşüm ve yenilenebilir enerji politikaları gibi somut adımlar planın merkezine yerleşmiştir.

Nitel analiz sonuçları, 11. ve 12. Kalkınma Planlarında iklim değişikliği, doğal kaynak yönetimi ve yeşil dönüşüm temalarının belirgin biçimde güçlendiğini göstermektedir. Kelime trendleri de bu konulara yönelik söylemin zaman içinde arttığını doğrulamaktadır. Bununla birlikte biyoçeşitlilik, atık yönetimi, çevre bilinci, kentleşme ve mavi ekonomi gibi alanların planlarda daha sınırlı yer bulduğu görülmektedir. Bu durum, sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarıyla tam olarak bütünleşmediğini ve belirli temaların daha fazla geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Nitel doküman analizi, kalkınma planlarının normatif niteliğini ve söylemsel dönüşümünü görünür kılan uygun bir yöntemdir. Ancak planların söylem düzeyindeki gelişmişliği, uygulama kapasitesiyle her zaman paralel ilerlememektedir. Çevre kirliliği, ormansızlaşma, çarpık kentleşme ve artan sera gazı emisyonları, planlarda ifade edilen hedeflerin uygulamada tam karşılık bulmadığını göstermektedir. Bu nedenle sürdürülebilirlik hedeflerinin başarısı; güçlü kurumsallaşma, etkili izleme–değerlendirme mekanizmaları ve çok aktörlü yönetişim yapılarına bağlıdır. Bulgular doğrultusunda üç temel politika önerisi öne çıkmaktadır:

- **Yönetişim:** Sürdürülebilirlik hedeflerinin uygulanabilirliği için merkezi yönetim, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplumun birlikte yer aldığı çok aktörlü bir yönetişim yapısı güçlendirilmelidir.
- **Ekolojik bileşenlerin güçlendirilmesi:** Doğal kaynak yönetimi, su kaynakları, biyoçeşitlilik, döngüsel ekonomi ve atık yönetimi alanları somut göstergeler ve performans kriterleriyle desteklenmelidir.
- **Yeşil dönüşümün hızlandırılması:** Türkiye'nin Avrupa Yeşil Mutabakatı, küresel iklim rejimi ve karbon nötr hedefleriyle uyum sağlayabilmesi için yenilenebilir enerji, yeşil finansman, karbon piyasaları ve temiz üretim teknolojilerine öncelik verilmelidir.

Sonuç olarak, sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği Türkiye'nin kalkınma planlarında giderek daha güçlü bir politika alanı hâline gelmiştir. Ancak bu dönüşümün kalıcı etkiler yaratabilmesi için söylemsel ilerlemenin uygulama kapasitesiyle desteklenmesi ve sektörel politikalara daha derin entegrasyon sağlanması gerekmektedir. Çalışma, kalkınma planlarında sürdürülebilirlik söyleminin gelişimini sistematik biçimde ortaya koyarak literatüre katkı sunmakta ve gelecekte

yapılacak araştırmalar için yöntemsel bir zemin oluşturmaktadır. Örneklemin yalnızca kalkınma planlarıyla sınırlı olması, bulguların genellenebilirliğini kısmen sınırlandırmakla birlikte, daha geniş veri kaynaklarıyla yapılacak çalışmaların sürdürülebilirlik politikalarının etkililiği hakkında daha kapsamlı sonuçlar üretebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Alpaz, H., Saçlı, Y., ve Kıymaz, T. (2018). "İklim Değişikliğinin Tarımsal Üretim ve Gıda Fiyatları Üzerine Etkileri", editör İzzet Arı, 7, 16. https://www.researchgate.net/profile/Izzet-Ari3/publication/328653510_Iklim_Degisikligi_ve_Kalkinma/links/5bdaa12ba6fdcc3a8db509fb/Iklim-Degisikligi-ve-Kalkinma.pdf, Erişim Tarihi:18.02.2024.

Anand, S., ve Sen, A. (2000). "Human Development And Economic Sustainability", *World Development*, 28(12), 2029-2049.

Arı, İ. (2018). İklim Değişikliği ve Kalkınma. İçinde İklim Değişikliği ve Kalkınma, editör İzzet Arı, 7, 16. https://www.researchgate.net/profile/Izzet-Ari3/publication/328653510_Iklim_Degisikligi_ve_Kalkinma/links/5bdaa12ba6fdcc3a8db509fb/Iklim-Degisikligi-ve-Kalkinma.pdf, Erişim Tarihi:18.02.2024.

Aydoğdu, G. (2020). "İklim Değişikliği Ve Tarımsal Uygulamalar Etkileşimi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi, 1(1), 43-61.

Brander, J. A. (2007). "Viewpoint: Sustainability: Malthus Revisited?", *Canadian Journal of Economics,* 40(1), 1-38.

Berber, M. (2015). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma.* (5.baskı). Trabzon: Derya Kitabevi.

Brundtland, G.H. (1987). Our Common Future, Report Of The World Commission On Environment And Development. https://sustainabledevelopment.un.org: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf, Erişim Tarihi: 17.11.2023.

Cole, R. J. (2020). "Navigating Climate Change: Rethinking The Role Of Buildings", *Sustainability,* 12(22), 9527.

Çelik, Y., ve Sofracı, İ., E. (2022). "Sürdürülebilir Kalkınma Politikası Aracı Olarak Çevre Vergileri: Türkiye Ve Seçilmiş Ülkelerde Çevre Vergilerinin Değerlendirilmesi", *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 7(1), 1-31.

Dereli, M., Boyacıoğlu, E. Z. ve Terzioğlu, M. K. (2019). "İklim Değişikliği Ve Turizm Sektörü Arasındaki İlişkinin Dinamik Panel Veri Analizi İle İncelenmesi", *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4): 1228-1243.

Dağdemir, Ö. (2015). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Ekonomik Büyüme: İklim Değişikliği Politikasının Türkiye

Dale, A.,L., ve Newman, (2005). "Sustainable Development, Education And Literacy", *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 6(4), 351-362.

Kaya, H. E. (2020). "Kyoto'dan Paris'e Küresel İklim Politikaları", Meriç *Uluslararası Sosyal Ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 165-191.

Kaypak, Ş., (2011). "Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 13(20), 19-33.

Koçar Uzan, H. (2023). "Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde İklim Değişikliğinin Kırsal Kalkınmaya Etkisi", Fiscaoeconomia, 7 (3), 2250-2272. DOI: 10.25295/fsecon.1244829.

Mishra, K., ve Bais, A. (2020). "Sustainable Development: Roadmap For Sustainable Future", *UGC Care Group I Journal,* 10(7), 76-80.

Murshed, M., Rahman, M.A., Alam, M.S., Ahmad, P., ve Dagar, V. (2021). "The Nexus Between Environmental Regulations, Economic Growth, And Environmental Sustainability: Linking Environmental Patents To Ecological Footprint Reduction İn South Asia", Environmental Science and Pollution Research, 28(36), 49967-49988. 116

NOAA, (2022). Global climate report for 2021, National Centers for Environmental Information, https://www.ncei.noaa.gov/access/monitoring/monthlyreport/global/202112, Erişim Tarihi: 17.03.2024.

Nordgren A. (2012). "Ethical İssues İn Mitigation Of Climate Change: The Option Of Reduced Meat Production And Consumption", *Journal of Agricultural and Environmental Ethics,* 25(4), 563-584.

Olah, J., Aburumman, N., Popp, J., Khan, M.A., Haddad, H., ve Kitukutha, N. (2020). Impact of Industry 4.0 on environmental sustainability. Sustainability, 12(11), 1-21. https://doi.org/10.3390/su12114674.

Özmehmet, D. E. (2008). "Dünyada Ve Türkiye Sürüdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları", *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,* 3(12), 1853-1876. https://doi.org/10.19168/jyu.48930.

Özkan, K.E. (2017). *Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Çevre Sorunlarının Önemi: Türkiye ve AB Karşılaştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ç. Ö., & Eşref, N. A. S. (2021). "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, *4*(1), 227-256.

Takım, A. (2011). "Türkiye'de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları", *Maliye Dergisi,* 160, 154-176.

Toprak Karaman, Z., Çakır, Ö., ve Berge, M.A. (2022). "Şiddetli Rüzgârlar, Fırtınalar İklim Değişikliğinin Neresinde?", *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, 1(2), 225-250.

Tuğaç, Ç. (2022). "İklim Değişikliği Krizi Ve Şehirler", *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(1), 38-60.

Yeni, O. (2014). "Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181-208.